
Annukka Jauhiainen & Sofia Huhtala

Tyttöjen koulutuksen ristiriidat

Johdanto

Kasvatushistoriallisessa tutkimuksessa kerromme kasvatuksesta ja koulutuksesta varsin erilaisia tarinoita riippuen siitä, puhummeko näistä ilmiöistä ihanteiden ja ideaalien tasolla vai arjen käytäntöjen tasolla. Kasvatusihanteet ja kasvatusaatteet ovat usein ristiriidassa monimuotoisen todellisuuden kanssa. Kuten Marjatta Rahikainen (2008) on muistuttanut, kasvatuksen historian tutkijoiden on ollut helpompi tavoittaa lainsäätäjien, viranomaisten, pedagogien ja kasvatusajattelijoiden ääni kuin lasten tai heidän vanhempiensa ääni. Suuresta hiljaisesta enemmistöstä on jäänyt vain tekoja, ei tekstejä – lapset kasvatettiin, koulua käytiin, elämää elettiin.

Tyttöjen ja naisten koulutushistoriaan liittyy erityisiä jännitteitä ja ristiriitoja. Kasvatus- ja koulutushistorialle oli pitkään tyypillistä tyttöjen ja naisten näkymättömyys tai sukupuolen sivuuttaminen. Silloin, kun tutkimuksen kohteena on ollut nimenomaan tyttöjen koulutus, kiinnostus on usein kohdistunut oppikouluun tai korkeamman asteen koulutukseen – koulutukseen, johon on sisältynyt lupaus sosiaalisesta noususta tai avartuneista toimintamahdollisuuksista työelämässä. Tällainen lähestymistapa on lähes automaattisesti sulkenut suurimman joukon tyttöjä ja naisia tutkimuksen ulkopuolelle.

Tarkastelemme tässä artikkelissa tyttöjen koulutukseen ja ammatinvalintaan vaikuttaneita tekijöitä 1900-luvun alkupuolella. Tuona aikana enemmistö suomalaisista asui maaseudulla. Kohdennamme katseemme erityisesti kuuteen eteläpohjalaisella maaseudulla asuneeseen naiseen, jotka tekivät koulutus- ja

ammatinvalintojaan 1920–1940-luvuilla. Tällä hetkellä jo iäkkäät naiset osallistuivat keväällä 2010 muistitietohaastatteluihin, jotka Sofia Huhtala teki osana opinnäytetyötään. Haastateltavien anonyymiteetin turvaamiseksi emme ole käyttäneet heidän oikeita nimiään tai paikkakuntia.

Muistitietohaastattelujen kautta voimme lähestyä sitä arkea, jota tytöt 1900-luvun alkupuolella suomalaisella maaseudulla elivät. Aluksi luomme lyhyen katsauksen ajankohtaan, jolloin tehtiin kauaskantoisia ja tärkeitä linjanvetoja niin poikien kuin tyttöjenkin peruskoulutuksesta.

Cygnaeus ja Snellman

Uno Cygnaeusta on tavattu kiittää siitä, että hän asetti kansakouluesityksessään tytöt samaan asemaan poikien kanssa eikä tehnyt suurta eroa tyttöjen ja poikien opillisten tarpeiden välillä. Cygnaeus halusi, että tytöt ja pojat opiskelisivat eri luokissa, mutta samoja aineita ja yhtä monta vuotta. Itse asiassa Cygnaeus piti kansakoulua jopa tärkeämpänä tytöille, kuin pojille – olihan kysymys tulevista äideistä ja kasvattajista. Tyttöjen, tulevien äitien kautta, oli mahdollista viedä kansansivistystä eteenpäin ja lievittää kansan keskuudessa vallitsevaa aineellista ja henkistä köyhyyttä. Tässäkin kysymyksessä Cygnaeus oli siis eri linjoilla J.V. Snellmanin kanssa. Snellmanin mielestä kansakoulua tarvitsi lähinnä maan miespuolinen väestö, jolla oli yhteiskuntaelämässä enemmän asioiden ymmärtämisen tarvetta. Snellmanin näkemyksen taustalla oli esimerkiksi kunnallisen itsehallinnon tilanne, jossa päätösvalta tuohon aikaan oli lähes kokonaan miehillä.

Cygnaeus siis piti tyttöjen koulutusta tärkeänä siitä syystä, että olivat tulevia äitejä ja kasvattajia. Äitiystehtävä ja naisten koulutuksen ja kansalaiskelpoisuuden sitominen kotiin ja perheeseen liittyviin tehtäviin on vaikuttanut huomattavasti niihin ideaaleihin, joiden mukaan tyttöjen koulutusta on pohdittu ja

järjestetty. Nostamme tämän kysymyksen esiin ns. kotitalousideologian kautta.

Gygnaeuksella on ollut suuri merkitys naisten koulutautumiselle myös sitä kautta, että hän halusi kansakouluun koulutettuja naisopettajia. Cygnaeuksen suuri ajatus oli rinnakkaisseminaari, jossa naisoppilaat jalostaisivat miesoppilaita aatteellisella, uskonnollisella ja ihanteellisella seurustelulla, soitolla ja laululla seminaarin sivistävässä ja kodikkaassa ilmapiirissä. Opettajaseminaariasiassa naisasialle myötämielinen Cygnaeus sai ankarasta vastustuksesta huolimatta tahtonsa läpi. Jyväskylän seminaari aloitti toimintansa vuonna 1863 kahtena rinnakkaislaitoksena, joita Cygnaeus itse johti. Kansakoulunopettajauran avaaminen naisille tarkoitti sitä, että naisia alettiin kouluttaa julkiseen ammattiin. Seminaari avasi naisille – aluksi siis kuitenkin lähinnä säätyläisnaisille – ovet yhteiskuntaelämään ja itsenäiseen toimeentuloon.

Suomalaisen tytön ja naisen elämään ja koulutusmahdollisuuksiin on siis ollut vaikutusta sillä, että kansakoulu ja seminaarilaitos muotoiltiin Cygnaeuksen eikä Snellmanin suuntaviivojen mukaan. Täytyy tosin muistaa että siitä huolimatta, että suomalaisen kansakoululaitoksen isän titteli meni Cygnaeukselle, myös Snellmanilla on ollut vaikutuksensa suomalaisen sivistysajattelun ja koulutusjärjestelmän muotoutumiseen ja sitä kautta myös tyttöjen ja naisten koulutukseen. Esimerkiksi miehen ja naisen välistä eroa korostava ns. komplementaarinen kahden sukupuolen malli, jonka tyylipuhdas kannattaja Snellman oli (Jalava 2006), vaikutti siihen keskusteluun, jota käytiin tyttöjen oikeudesta korkeampaan sivistykseen.

Maaseudun nuoret

Oppivelvollisuuskoulun perustamisen aikaan 1920-luvun alussa Suomen väestöstä asui maaseudulla yli 80 prosenttia ja lähes 70 prosenttia sai toimeentulonsa maataloudesta. Sivisty-

neistön kasvatusihanteista huolimatta elämäntodellisuudessa vallitsivat jyrkät erot ja erottelut ihmisryhmien sekä maan eri alueiden välillä voimavaroissa ja mahdollisuuksissa. Oppivelvollisuuden alkaessa Suomen väestöstä lähes kolmannes ja maalaisista lähes puolet oli kirjoitustaidottomia. (Tuomaala 2004, 92.)

Snellmanilainen kahden sivistyksen ohjelma, joka erotteli sivistyneistön ja kansan koulutustarpeet, piti pintansa yhteiskunnallisesti erottelevana rinnakkaiskoulujärjestelmänä pitkälle 1900-lukua. Suomi oli kahden sivistyksen maa, jossa jyrkkä rajalinja erotteli rahvaan kansansivistyksen ja oppikoulun sivistystehtävän toisistaan. Koulutus jakautui myös alueittain syrjäseutuihin ja rintamaihin, maalaiskouluihin ja kaupunkikouluihin. (Ahonen 2003; Tuomaala 2008, 151–152.)

Oppivelvollisuuskoulusta tuli keskeinen yhteiskunnan instituutio. Kansakoulun kansalaiskasvatuksen ja perusopetuksen vaikutukset heijastuivat lasten ja nuorten kautta maalais- ja työläiskoteihin. Lasten ja nuorten ruumiillisen työn rinnalle tuli samalla ensimmäistä kertaa säännöllinen oppimistyö, jossa kodin, uskonnon ja isänmaan yhteydestä tuli kasvatuksellisten arvojen ydin. (Tuomaala 2004, 92; Tuomaala 2008, 149, 152–153.)

Maalaisnuoriso ei kuitenkaan ollut yhtenäinen ryhmä. Suhde maatalouteen oli maalaisperheissä erilainen ja niinpä maaseudun lapset ja nuoret muodostivat erilaisia ryhmiä: tyttöjä ja poikia, talollisia ja tilattomia, torppareita ja säätyläisiä. Esimerkiksi vuonna 1910 noin 40 prosenttia Suomen maatalousväestöstä sai toimeentulonsa omalta viljelmältä, noin 20 prosenttia vuokratilajelmältä ja muut 40 prosenttia maataloustyöläisinä. Maaseudun elinolot poikkesivat toisistaan melko paljon Suomen kaltaisessa pinta-alaltaan suurehkossa maassa. Tilattoman väestön ahdinko vaihteli maan eri osissa ja myös talollisten leipä oli laiha karuimmilla mailla. Pohjanmaata voidaan kuitenkin pitää poikkeuksena suurten sosiaalisten ero-

jen maaseutu-Suomessa. Pohjanmaalla väestö oli melko homogeeninen ja sitä kautta Pohjanmaa oli myös alueena suhteellisen tasa-arvoinen. (Markkola 2003, 129–130.)

Perhetaustoista huolimatta keskeinen ero maalaisnuorison keskuudessa oli sukupuoliero, koska tytöille ja pojille opetettiin erilaiset työt sukupuolen mukaan. Tämä työnjako jäseni maaseudun yhteisöä ja rakensi yhteiskuntaa, mutta oli myös keskeinen yksilöiden identiteetin muokkaaja. Sukupuolen mukainen työnjako oli lainsäädäntöäkin tärkeämpi maaseudun nuorison paikan ja aseman määrittelijä. Vielä 1800-luvulla sukupuolijako oli monisäikeisempi, koska vaihtoehdot olivat selkeämmin sidoksissa syntyperään ja yhteiskunnalliseen asemaan. Erityisesti nuoret piiat ja kaikenikäiset itselliset naiset ylittivät sukupuolten työnjaon rajoja, sillä heidän oli pakko tehdä elantonsa turvaamiseksi niitä töitä, joita oli tarjolla. 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä yhteiskunnallisen taustan merkitys väheni, mutta sukupuolijako miesten ja naisten välisenä jakona vahvistui. Isäntävallan hierarkia muuttui sukupuolten väliseksi vallan hierarkiaksi. Kuitenkin varsinkin tyttöjen osalta oli edelleen selvää, että mahdollisuudet olivat tiukasti sidoksissa siihen, kenen tyttäreksi sattui syntymään. (Markkola 2003, 130–131, 133–135.)

Haastateltavat

Kaikki haastatteluihin osallistuneet naiset olivat syntyjään eteläpohjalaisia ja olivat asuneet kotiseudullaan koko elämänsä joitakin opiskeluaikoja lukuun ottamatta. Vanhin haastateltavista oli syntynyt vuonna 1912 ja nuorin vuonna 1930. Haastatteluhetkellä kaikki haastateltavat olivat leskirouvia, joilla oli useampia lapsia. Haastateltavista neljän perhetaustalla on maanviljely, josta tuli heidän isänsä ja äitinsä pääasiallinen elanto. Hildan lapsuuden kodin elanto tuli pääosin isän kansakoulunopettajan palkasta. Meerin isä oli aikoinaan asettunut

eteläpohjanmaalle kierreltyään Saksassakin asti leipurimestarin opissa. Hän perusti leipomon, josta riitti työtä ja elantoa koko perheelle. Seuraavassa taulukossa on esitetty haastateltavien taustatiedot: syntymävuodet sekä heidän vanhempinsa ammatit sekä lapsuuden perheen lapsiluku. Emme ole käyttäneet haastateltavien omia nimiä.

TAULUKKO 1. *Haastateltavien taustatiedot.*

	syntymävuosi	isän ammatti	äidin ammatti	sisarukset
"Aino"	1930	maanviljelijä	maatalon emäntä	10 sisarusta
"Hilda"	1918	kansankoulunopettaja	kotirouva, käsityönopettaja	4 sisarusta
"Taimi"	1912	pienviljelijä	maatalon emäntä	10 sisarusta
"Maria"	1922	pienviljelijä	ompeleija, maatalon emäntä	3 sisarusta
"Sointu"	1920	maanviljelijä	maatalon emäntä	7 sisarusta
"Meeri"	1925	leipurimestari	kotiäiti, myös myyjänä leipomon pullapuodissa	9 sisarusta

Kiertokoulusta kansanopistoon

Kansakoulun merkitys tyttöjen koulutusväylänä on ollut keskeinen, olihan se ylivoimaisesti suurimmalle osalle suomalaisnuorisosta ainoa kokopäiväinen koulu, jota he elämänsä aikana kävivät. Kansakoulun käynnin yleistymisen myötä modernia lapsuutta ja sen kokemista alkoi määrittää koulu – aluksi tämä yleistyi kaupungeissa ja oppivelvollisuuden myötä myös maaseudulla.

Kaikki haastateltavat olivat käyneet kansakoulun omassa kyläkoulussaan. Kaksi haastateltavaa oli ennen kansakoulua ollut kahtena vuonna kiertokoulussa. Ennen alakansakoulun yleistymistä kiertokoulu oli maaseudulla kätevä tapa järjestää alkuopetus: opettaja liikkui kylältä toiselle eikä pienten oppi-

laiden tarvinnut lähteä pitkien matkojen päähän. Haastatteluhetkellä jo 98-vuotias Taimi muisteli, kuinka kiertokoulu järjestettiin omalla kylällä vuokrahuoneessa kahtena talvena, molempina seitsemän viikkoa. Kiertokoulussa opittiin tuntemaan kirjaimia ja lukemaan auttavasti. Kiertokoululle oli tyypillistä, että pienten lasten lisäksi lukutaidon alkeita oli opettelemassa kaiken ikäisiä – jopa aikuisia. Sointu naureskeli vanhalle kuvalleen 1920-luvun kiertokoulusta, jossa oppilaiden ikäerot olivat suuria: “...*Herrantähäre siellä oli jotaki toistakymmentä vuotta vanhempiakin, pitkiä miehiäkin.*”

Oppivelvollisuuslaki määräsi kansakoulukurssin suorittaneet jatkamaan opiskelua erityisesti käytännölliseen elämään valmentavilla jatkokursseilla (jatkokursseista ks. tarkemmin Jauhiainen 2002). Taimi yhdisti muistelussaan kansakoulun päättymisen ja vuoden kestäneen jatkokurssin niukkaan pula-aikaan: “*No niitä kurssia oli sitten vielä yksi talvi kansakoulun päälle, että ei siihen aikaan ku suuret kakaralaumat oli niin mistä niitä varoja tuli, se oli hyvin niukkaa aikaa, rahaa tuli mitä ny maanviljelyksestä tuli...*”

Opintojen jatkaminen kansakoulun jälkeen oppikoulussa yleistyi 1920-luvulla erityisesti kaupunkien keskiluokan, kaupunkityöväestön ja varakkaampien maanviljelijöiden perheissä. Maaseudun työväestöstä oppikouluun ei juurikaan lähdetty 1920–1930-luvuilla: oppikoululaisten vanhemmista vain 1–2 prosenttia oli maaseudun työväestöä ja 1930-luvun pulavuodet vähensivät myös tilallisten lasten oppikoulun käyntiä. (Kiuasmaa 1980, 243–244.)

Oppikoulu on kantanut historiassaan vahvaa sukupuolen ja yhteiskuntaluokan eroille perustuvaa koulustraditiota eikä oppikoulun käynnin yleistymistä ole pidetty yksinomaan myönteisenä ilmiönä. Jo 1880-luvulla puhuttiin ylioppilastulvasta ja 1920- ja 30-luvuilla liikkakoulutuksesta. Asiaa pohdittiin 1930-luvun alussa erityisessä ylioppilaiden tulvan vastustamiskomiteassa, joka päätyi toteamukseen, että oppineistosta oli

liikatuotantoa. Sekä tyttöjen että työläistaustaisten oppilaiden lisääntyminen huolestutti korkeamman sivistyksen vaalijoita. (Kaarninen 1995, 151; Komiteanmietintö 1935, 15, 18–21.)

Suomalaiselle oppikoululle on ollut ominaista tyttöjen innokas opiskelu. Oppikouluista tuli tyttövaltaisia jo 1910-luvulla, jolloin oppikoulun aloitti ikäluokasta vain seitsemän prosenttia. Tyttöoppilaiden suhteellinen osuus oppikoululaisista kasvoi erityisesti silloin, kun oppikoululaisten määrä oli kokonaisuudessaan noususuunnassa. Tytöt kuitenkin päättivät usein oppikoulun keskikouluasteella eivätkä jatkaneet lukioon ja ylioppilastutkintoon. Vasta sotavuosien jälkeen vuonna 1947 tytöt alkoivat muodostaa enemmistön uusista ylioppilaista. (Kaarninen 1995.)

Yhteistä kaikille kuudelle haastatteluun osallistuneelle naiselle oli se, ettei kukaan heistä ollut päätyntä opiskelemaan oppikouluun tai hankkimaan ylioppilastutkintoa. Osalle tämä oli oma valinta, niin kuin tulee esille Hildan kertomuksessa, jonka muut sisaret lähtivät opiskelemaan toiselle paikkakunnalle yhteislyseoon: *“Ette Te sitten lähtenyt [oppikouluun]?”* (haastattelija) *“En, ei mua saatu.. Että mä vain sanoin, että mä meen vaikka emännäksi, että en minä kyllä mee jatkamahan kouluhun.. Että minä sitten täällä niin hoidin karjaa, äitillä ja isällä oli kolme lehmää ja possuja, possu oli aina, ja muutama kana ja... Että silloin ku ei ollu kotoapulaasta...”*

Oli kuitenkin perheitä, joiden lapset joutuivat olosuhteiden pakosta unohtamaan opintojen jatkamisen oppikouluun. Useimmiten monilapsisilla maaseudun pientilallisilla ei ollut varaa laittaa lapsiaan oppikouluun tai perhe pystyi kustantamaan oppikoulun vain osalle sisaruksista. Matkaa kirkonkylän keskustan oppikouluun saattoi kotitalalta olla toistakymmentä kilometriä, joten kulkeminen sinne ei ollut itsestäänselvyys ja ilman kunnollisia teitä pitkä matka loi konkreettisen esteen päivittäiselle koulussa kulkemiselle. Kotona maatilan töissä tai

vaikka leipomossa, kuten Meerin tapauksessa, tarvittiin lasten apua. *“Kyllä mä olisin menny oppikouluhun, mutta mua tarvittiin siinä kotona, kyllä mä itkin kauhiasti ku en päässy keskikouluun, olisin menny, mutta isä tarvitsi apua.”* Meeri

“No mä olisin halunnu mennä vaikka oppikouluhun, ku mä olin hyvä oppinen ja paras olin kyllä omalla osastollani siinä missä minä olin, mutta katto ku ei ollu varoja. Ei ne pystyny kouluttamahan. Kyllä mä varmasti olisin pystyny, hyvä olin laskemahanki.” Taimi

Oppikoulun vaihtoehtona maaseudun nuorilla oli usein opiskelu kansanopisto. Aino ja Sointu kävivät kansakoulun jälkeen evankelista kansanopistoa. Kansanopistojen tai kotitalousopistojen kurssit olivat todella suosittuja haastateltavien ikäluokan keskuudessa. Nuoret tytöt lähtivät opistoihin “emäntäoppiin” kehittämään taloudenpitotaitoja tai naisille ominaisia käsityötaitoja, kuten ompelemista ja kankaankudontaa. Opistopinnoissa näkyi siis selkeästi sukupuolittunut kansalaisen ihanne. Nais- ja mieskansalaisen erilaiset tehtävät nähtiin luonnollisina ja sukupuolen mukaista jakoa vahvistettiin. Samalla opistoissa opeteltiin kuriin ja siveelliseen elämään sekä annettiin terveystietoa esimerkiksi voimistelun, ulkoilun tai puutarhanhoidon muodossa. Hilda kävi kansanopiston omalla paikkakunnalla: *“...No sitte niin, isä ja äiti olis halunnu, että mä olisin menny Kauhajoelle niin sinne kotitalousopistoon, mutta mä olin sitte sitä mieltä, että se on liika likillä, että menin sitte Lapualle, että sellaanen nuori ihminen on.”* ... *“Ja oliko se vuoden vai mitä se kesti? (haastattelija) “Se kesti vuoden ja siellä oli kaikkia puutarhaa ja käsityötä ja kudontaa ja sitä tuota keittiötouhua ja säilöntää ja kaikkea, että niin niin...mutta kyllä mä sielläkin tykkäsin sitte olla.”* ... *“Ja se oli varmaan semmonen, mitä tosi monet kävi nuoret tytöt? (haastattelija) “Kyllä, joo. Niitäkin oli sitte kyllä ympäri Suomea niitä tyttöjä siäkin, että siellä oli semmonen jämäkkä johtajatar, joka oli kans tyttöihminen, se oli musi-*

kaalinen ja piti kuria.”

Haastateltavat olivat viihtyneet opistojen vuoden kestäneillä kursseilla. Kurinalaisesta nuorten naisten kasvatustyöstä huolimatta aikaa riitti myös hauskanpitoon, mikä tulee esille Soinnun muistelussa: *“No mitäs siihen [opisto-opintoihin] kuului silloin sitte, oliko siinä vähä kaikennäköistä sitte? (haastattelija) “Oli toki, ja hauskaakin. Meitä oli kaksi naista, joiden piti joka päivä olla niin kävelylenkillä niin sinne Järvikylähän päin kansanopistolta, niin me mentiin sinne, ku oli korkia tuo kansanopiston paikka, niin me menimme sinne kaikista ylähä piilohon, että me saimme mennä kangaspuihin sitte ku muut oli kävelemäs. mutta sitte sellaanen Klaara, joka oli käsityönopeuttaja ja sitte se voimistelua paukutti ja kova nainen, pyöriä siihen aikaan, ja niin se pirhana löytyi meidät.””No mitäs sitte tapahtu?” (haastattelija) “No siitä piti lähtiä.. Ja vielä joskus oltihin, mutta se tuli välillä kättelemaan. Ja sama Klaara sanoi mulle, ku pyörällä minä tuln kotia tuosta, niin sitte piti tehdä keinutuolinmattoa ja minä sanoin, että minä haen ne langat itte kotoa, ajattelin sitte taas, että saan sitte olla kotonakin, niin se tälläänen mihinkä se pamputti voimistelutunnilla niin se pamputti sitä ja sanoi, että taitaa olla langat vielä lampahan seliäs!”*

Tyttöjen koulutuksen vahva sidos kotitalousideologiaan on vaikuttanut myös heidän saamaansa ammatilliseen koulutukseen. Tyttöjen koulutus ammattiin oli pitkään ristiriitainen asia eivätkä tytöt välttämättä saaneet koulutusta niihin ammatteihin, joissa he yhteiskunnassa toimivat. Naiskansanedustajat ja ammattikoulujen naisopettajat vaativat 1910–20-luvuilla tyttöjen ammattikasvatuksen kehittämistä. Ammattikoulut eivät antaneet tytöille yhtä hyvää pohjaa ammatissa toimimiselle kuin pojille. Tyttöjen koulutusta rajoitti lisäksi se, että he joutuivat poikia enemmän auttamaan kodeissa ja hoitamaan pienempiä sisarusiaan. Tyttöjen ammattikasvatusta haluttiin järjestää nimenomaan naiselle sopiviksi katsotuilla aloilla ja ammateis-

sa. Ammatillisen koulutukseen ovatkin kuuluneet selkeää sukupuolijako ja sukupuolen mukaan eriytyneet ammatilliset koulut. (Kaarninen 1995.)

Vaikka haastateltaville oli ominaista, että he pysyivät elämänsä ajan eteläpohjalaisina, usea heistä joutui hakemaan ammattioppinsa muualta kuin kotiseudulta. Hilda lähti Tornioon kansakoulunopettajaseminaariin, koska Tornioon pystyi hakeutumaan myös kansakoulupohjalta. Opinnot alkoivat ennen toista maailmansotaa. Hilda muisteli haastattelussa tarkasti viikon kestäneitä pääsykokeita, joissa 300 hakijan joukosta tiputettiin joka päivä hakijoita kotimatalle. Hän onnistui lopulta olemaan kolmenkymmenenviiden valitun joukossa. Myös opinnot kansakoulunopettajaseminaarissa tuntuivat Hildasta haastavilta, koska hänen oli erityisesti ponnistettava pysyäkseen keskikoulunkäyneiden vauhdissa.

Maria halusi tehostaa ompelijan ammattiaan hakeutumalla Helsinkiin Suomen Koneliikkeen konekudontakurssille. Uuden talon tiloihin eivät isot kangaspuut mahtuneet, joten modernille kudontakoneelle oli paikkansa ja aikansa. Kurssi Helsingissä kesti kuukauden ja Maria muisteli sitä merkittävänä kokemuksena elämässään.

Meerin opintoihin hakeutuminen liittyi suuriin sosiaalihuollon uudistuksiin maassamme. Meeri aloitti sosiaalitoimistossa toimistoapulaisena, jonka jälkeen hän sai viran sosiaalialan tehtävissä. Tähän tehtävään järjestettiin pätevyitymiskoulutusta, jota Meeri lähti hakemaan kunnallisopistoon Tuusulaan: *“Siellä oli paljon monesta kunnasta oli ympäri Suomea opiskelijoita, ku monehen kuntahan oli valittu ilman koulutusta sosiaalitarkkaajia, sosiaalityöntekijöitä, niin monista kunnista oli toimisto... jotka oli valittu sosiaalitarkkaajiksi. Niin opiskeltiin kahtena vuonna peräkkäin kunnallisopistos. Sitte monta muuta jälkeenpäin, monta kurssia oon käyny siellä...”*

Aino lähti 1950-luvun lopussa kodinhoitajakouluun Varsinais-Suomeen. Lähteminen kotiseudulta oli jännittävää ja Aino

vannoikin ensimmäisen opintosyksen jälkeen, ettei enää joululomalta palaa kodinhoitajakouluun. Lopulta hän oli kuitenkin erittäin tyytyväinen siihen, että oli hoitanut opintonsa kunnialla ja sai ammatin.

Myös kolmen muun kauemmas opintoihin lähteneen haastateltavan, Hildan, Marian ja Meerin, muistelussa tulee esiin opintoihin lähtemiseen liittynyt jännitys ja konkreettinen matkanteko. Pitkät junamatkat Tornioon tai Helsinkiin sekä raitiovaunulla matkustaminen pääkaupungin vilinässä olivat uusia kokemuksia nuorten naisten elämässä. Matkaa oli taitettu tutustuen uusiin maisemiin ja kurssikavereihin.

Ammattihaaveita ja elämäntoulu

Koulujenkäynti näyttää haastateltavien kohdalla olleen riippuvainen vanhempien koulutustaustasta ja varallisuudesta. Haastateltavista kansakoulunopettajan sekä leipurimestarin lapsia päätyi jatkamaan koulunkäyntiä oppikouluun tai ylioppilaaksi sekä siitä vielä eteenpäin muun muassa sairaanhoitajaksi, opettajaksi tai farmaseutiksi. Haastateltavat eivät itse jatkaneet oppikouluun, vaikka heidän sisaruksensa niin tekivät. Hilda kuitenkin huomautti, että samaan aikaan hänen kanssaan kansakoulunopettajaseminaarissa oli myös hyvin vähävaraisia, mutta lahjakkaita tyttöjä. Köyhyys ei ollut aina este koulutautumiselle.

Haastateltavien kertomuksissa lapsuuden tai nuoruuden aikaiset ammatinvalintahaaveet tulevat esiin käytännönläheisinä ja niissä näkyvät sukupolvien jatkumo sekä sukupuoliroolit. Kaksi haastateltavaa, Maria ja Sointu, korostivat, että kiinnostus käsityöläisyyteen oli peruja äidiltä. Heistä toinen eli Maria myös päätyi hankkimaan elantonsa ompelijana. Soinnun haaveena oli vastaavanlainen ammatti ja siihen valmistaneet opinnot, mutta hänen elämässään kahdeksanlapsisen perheen äitinä ja maatalon emäntänä ei ollut mahdollisuuksia ammattimaiseen

käsityöläisyyteen. Sen sijaan Sointu valmisti erilaisia käsitöitä harrastusluonteisesti omalle lähipiirilleen. *“No tärkeää olisin, ku olin siellä kansanopistos niin niin sitä käsityöpuolta, että oon jälkeensäkin ajatellu, jotta jos ei olisi tähän rulianssihin ruvennu niin olisin varmahan ollu johonaki sellaaes.”*

Hildan äiti oli hyvä taloudenhoitaja – niinpä Hildakin haaveili alun perin laitoskeittäjäemännän ammatista. Sattuma kuitenkin puuttui peliin ja toinen tyttö otettiin harjoittelijaksi sairaalan keittiöön, joten Hildan olisi pitänyt odottaa vuosi omaa vuoroaan. Hilda ei kuitenkaan odotellut, vaan isänsä rohkaisun voimin seurasi hänen jalanjälkiään kansakoulunopettajaksi hakeutumalla kansakoulunopettajaseminaariin.

Monesti opettajien lapsista tuli opettajia, ompelijoiden tyttäristä tuli taitavia käsityöläisiä, maanviljelijöiden lapsista suuri osa päätyi aikuisiällä maanviljelijöiksi tai maatalon emänniksi. Samoin kauppiaiden lapsista tuli usein kauppiasharjoittelijoita. *“...Ja melekeen ku ajattelee, niin ne [jotka opiskelivat] oli joko hyvin varakkaiden maanviljelijöiden lapsia tai sitten isällä oli joku muu ammatti, kun niin maanviljelijä, että oli räätäliä ja oli todella niin niitä kauppiaita ja opettajia, opettajaan lapsia, ja tuota, en tiedä todella että kuinka sitte ne rahootti sen...”* Hilda

Jossain määrin naisten kertomuksista tulee esiin se, miten he kokivat nuoruusvuosinaan viihtyvänsä omissa tutuissa ympyröissä eikä heillä ollut tarvetta lähteä kotiseudulta kauemmas, vaikka sisarukset olisivatkin lähteneet. Elämä oli kulkenut eteenpäin luonnollista reittiään, ja he olivat ottaneet vastaan, mitä se oli tarjonnut suuremmin kyseenalaistamatta. Esimerkiksi Hildan alkuperäinen haave laitoskeittäjäemännän ammatista ei ollut toteutunut, mutta hän loi uusia haaveita valmistuttuaan kansakoulunopettajaksi. Hildan haave päästä opettajaksi omaan lapsuudenaikaiseen kyläkouluun toteutui muutaman mutkan jälkeen.

Tulevaisuus saattoi näyttäytyä haastateltaville myös ennalta

määrättyinä. Ei ollut aikaa tai mahdollisuutta haaveilla muusta, mikä tulee esiin esimerkiksi Ainon kertomana: *“Ei mulla oo ollu mitää [ammatinvalinta- tai koulutushaaveita]... Mulla meni paras nuoruus siinä ku mä hoidin mun äitiä, se oli sairas.”*

Maaseudun ollessa täynnä pientiloja tai suurempiakin maatiloja oli luonnollista, että perheen pojista joku jatkoi maatilaa. Aino tapasi miehensä ollessaan kodinhoitajana hänen tilallaan. Kodinhoitajan ammatti sai jäädä, kun äitiys ja maatilan emännöisyys veivät voiton. Myös Taimin perhe sai elantonsa maanviljelystä ja karjanhoidosta, lisäksi mies kulki rakennuksilla töissä. Sekä Taimi että Meeri mainitsivat parin sisaruksensa lähteneen Pohjois-Amerikkaan etsimään töitä ja rakentamaan uutta elämää. Aina ei kaikille suurilapsisen perheen tyttärille tai pojille riittänyt töitä kotiseudulla.

Muutama haastateltavista mainitsi, että sai rohkaisua ammatinvalintaan. Hilda sai tukea kansakoulunopettajaopintoihinsa vanhemmiltaan ja isä kustansi koulutuksen aikaiset kulut. Ensimmäisen opettajantyöstä saamansa tilin jälkeen Hildan isä oli todennut, että nyt tulet toimeen omillasi. Kaikin puolin Hilda muisteli erityisesti isäänsä lämmöllä. Hän oli tukenut ja ymmärtänyt nuorta naista.

Marian kansakoulunopettaja oli rohkaissut tyttöä lähtemään samaiseen kansakoulunopettajaseminaariin. Opettajan ammatti ei kuitenkaan kiinnostanut Mariaa, eikä kotiseudulta lähteminen houkuttellut: *“...Se oli kansakoulunopettaja silloin niin...suositteli sitä, että hän olis mut siirtäny sitte jopa Tornioon asti, että siellä olis ollu sellaanen, josta olis päässy kansakoulupohjalta valmistumahan kansakouluopettajaksi. Mutta eihän meikäläinen Tornioon asti, että oon ajatellu, että paremmin oon elämästäni tykänny ku ei oo tarvinnu Torniohon mennä...En mä ollu ainakaan yhtään pahoillani..., sillä ei se kansakoulunopettajan ammatti kaikkeen mieluusin mun mielestä ollu.”*

Talvisodan syttyessä vuonna 1939 haastatteluihin osallistuneet naiset olivat 9–27-vuotiaita. Haastatteluissa ei erityisesti kysytty sodasta, mutta melkein kaikki haastateltavat toivat sen jollain tavalla esiin kertoessaan elämänsä eri vaiheista. Haastateltavat toimivat sodan aikana lottina kotiseudulla sotasairaalassa, upseeriruokalassa, ilmavartiossa, muonitusjoukoissa tai kansanhuollossa. Vanhin haastateltava Taimi oli jo lähellä kolmeakymmentä ikävuotta Suomen joutuessa sotaan. Myös oman miehen oli lähdeittävä rintamalle: *“...Se oli koko ajan sodas, sodas oli sen viis vuotta. Se oli kans niitä jotka joutui olemaan, ku ne oli sotaväestä päässy justihin, niin taas piti uudestaan ku alakas se sota, kamala se sota, viis vuotta kesti. Kumma ku ei suomalaaset, kyllä ne on ollu sitkeetä...”* Ja kesti sen koko sota-ajan se Teidänki mies sitten siellä...?” (haastatteliija) *“Kyllä... jäi kyllä vilu ja nälkä, se nujerti sellaseksi, ei ne enää mitään terveitä ollu.”*

Maria meni miehensä kanssa naimisiin sodan keskellä, mutta myös hänen miehensä oli lähdeittävä taistelemaan rintamalle. Taimin kanssa samankaltaisista koettelemuksista kertoi myös Maria, jonka miehestä tuli sodan jälkeen sotainvalidi, koska hän sairastui rankkojen sotavuosien jälkeen nivelreumaan.

Meerin isän leipomossa oli sota-ajan säännöstelyn myötä aineksista pulaa ja leipää tehtiin yhdessä sotilaille rintamalle: *“Sota-aikanahan me tehtiin leipäkin armeijaan, oli sellaset pitkät pahvilaatikot, tehtiin sinne oikein sellaset sopivan kokoiset leivät.”*

Hildan opinnot keskeytyivät saksalaisten sotilaiden tuloon. Lapin sota oli alkanut ja saksalaiset sotilaat valloittivat opettajaseminaarin koulun ja tekivät siitä itselleen sotasairaalan. Nuoret naisopiskelijat lähetettiin kotiin, jolloin Hildakin toimi lottana sen aikaa, kunnes sota päättyi. Sodan jälkeen palattiin seminaariin. Normaalisti kaksi vuotta kestävä kansakoulunopettajaseminaari venyi sodan vuoksi nelivuotiseksi.

Haastateltavien nuoruusvuosina ei maaseudulla ollut sel-

laista painoarvoa tutkinnoilla tai teoreettisella koulutuksella kuin nykyään. Monet nuoret naiset kävivät kansanopiston tai kotitalousopiston kursseilla ja lähtivät harjoitteluun saadakseen ammatin. Kokeneen suurtalousemännän tai kauppiaan apulaisena opittiin ammatti ja varmistettiin oma ansiotyöpaikka. Ansiotyö kuitenkin keskeytyi monta kertaa naimisiinmenoon ja äitiyteen sekä oman perheen pientilan töihin.

Haastateltavat olivat suhteellisen tyytyväisiä oman elämänsä kulkuun ja ammatinvalintaan, vaikka osasta tuntui, ettei valinta ollut heidän omista käsissään. Heillä ei ollut tarvetta lähteä omalta kotiseudulta, vaan se koettiin rakkaana. Oma maa ja oma talo olivat tärkeitä. Tätä kuvaa ei saa kuitenkaan liiallisesti romantisoida. Toimeentulo 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien eteläpohjalaisella pientilalla oli monesti kamppailua leivästä, vaikka haastateltavat kertoivat, ettei varsinaisesti nälkää tarvinnut nähdä. Niukkuuden aikana tiiviistä suku- ja kyläyhteisöstä oli tukea päivittäiseen arjessa selviämiseen.

Pohdinta

Haastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavien lapsuudenperheissä koulutusaste oli usein tytöille ja pojille sama. Tavallisin koulupolku ulottui kansakoulun jälkeen lähiseudun kansanopistoihin, maamieskouluun tai kotitalousopistoon. Kotiseudulta lähdettiin välillä myös kauemmas ammattioppiin, mikä koettiin usein merkityksellisenä elämäkokemuksena.

Sukupuoli määritteli kuitenkin vahvasti opin sisällön siten, että kun naiset hakeutuivat ammatteihin, he hakivat usein sellaisia aloja, joiden katsottiin soveltuvan naisten luonnollisen äidillisiin, hoivallisiin piirteisiin. Maaseudun naisten yleisimmät alat tulevat esiin haastateltavien kertomuksissa omasta tai sisarustensa ammatinvalinnasta. Naiset hakeutuivat muun muassa opettajiksi, hoitajiksi, ompelijoiksi tai suurtalousemänniksi. Silloinkin kun naiset päätyivät julkisen elämän

ammatteihin, heidän koulutusvalinnoissaan näkyi selkeästi “yhteiskunnallisen äitiyden” ideaali. Eteläpohjalaisen nuoren naisen ammatinharjoittaminen keskeytyi kuitenkin 1930- ja 1940-luvuilla usein avioitumiseen, oman perheen perustamiseen, lasten kasvattamiseen ja oman pientilan emännyyden hoitamiseen.

Sukupuolen lisäksi varallisuus ja vanhempien kouluttuneisuus määrittelivät selkeästi haastateltavien koulutus- ja ammatinvalintoja sekä mahdollisuuksia. Vaikuttaa siltä, että naisilla, joilla oli varakkaampi kotitausta, oli myös suurempi mahdollisuus omiin valintoihin tai haaveisiin koulutuksen tai ammatin suhteen. Niukemmin toimeentulevilla koulunkäynti olisi tuonut helpotusta työntekoon, mutta tätä mahdollisuutta ei heille aina annettu. Paremmin toimeentulevien tyttärelle annettiin mahdollisuus ja sitä kautta valinnanvapaus oman tulevaisuuden suhteen oli suurempi.

Lähteet

Jalava, M. 2006. Kansakunnan miestä muokkaamassa. Historiallinen aikakauskirja 104 (1), 5–17.

Jauhiainen, A. 2001. Kansakoulun jatkuoluokilta käytännöllisiin ammatteihin. Teoksessa Anttila, A. & Suoranta, A. (toim.) 2001. Ammattia oppimassa. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino, 92–119.

Jauhiainen, A. 2002. Työväen lasten koulutie ja nuorisokasvatuksen yhteiskunnalliset merkitykset – Kansakoulun jatko-opetuskysymys 1800-luvun lopulta 1970-luvulle. Turku: Painosalama Oy.

Kaarninen, M. 1995. Nykyajan tytöt – Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kaarninen, M. 2001. Ammattia vai perhettä varten – Tyttöjen ammattikoulutus 1920–1930-luvulla. Teoksessa Anttila, A. &

Suoranta, A. (toim.) 2001. Ammattia oppimassa. Vantaa: Tumma-
vuoren kirjapaino, 120–143.

Kiuasmaa, K. 1980. Oppikoulu 1880–1980. Oulu: Kaleva.
Komiteanmietintö 1935. Ylioppilastulvan vastustamis-ko-
mitean mietintö. Komiteanmietintö 1935:12. Helsinki.

Markkola, P. 2003. Moninainen maalaisnuoriso. Teoksessa
Aapola, S. & Kaarninen, M. (toim.) 2003. Nuoruuden vuosisata
– suomalaisen nuorison historia. Jyväskylä: Gummerus Kirja-
paino Oy, 129–160.

Mikkola, K. 2006. Modernisaation vastavirrassa – Uutuuk-
sien vastustuksen syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomes-
sa. Teoksessa Helsti, H., Stark, L. & Tuomaala, S. (toim.)
Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Tam-
pere: Tammer-Paino Oy, 169–212.

Rahikainen, M. 2003. Nuorena työhön – Lasten ja nuorten
työnteko 1900–1970. Teoksessa Aapola, S. & Kaarninen, M.
(toim.) 2003. Nuoruuden vuosisata – suomalaisen nuorison
historia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 161–186.

Rahikainen, M. 2008. Kenen historiaa kasvatuksen ja koulu-
tuksen historiassa on kirjoitettu? [http://www.enorssi.fi/virmo/
virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kenen-kas-
vatuksen-historiaa](http://www.enorssi.fi/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kenen-kasvatuksen-historiaa). 1.9.2010.

Stark, E. 2006a. Kansallinen herääminen ja sosiaalinen
nousu maaseudulla – Tuskaa ja toivoa varhaisissa omaelämä-
kerroissa. Teoksessa Helsti, H., Stark, L. & Tuomaala, S.
(toim.) Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–
1960. Tampere: Tammer-Paino Oy, 47–109.

Stark, E. 2006b. Työväenliike ja köyhälistön luokka-asema
elämäkertojen kuvaamina. Teoksessa Helsti, H., Stark, L. &
Tuomaala, S. (toim.) Modernisaatio ja kansan kokemus Suo-
messä 1860–1960. Tampere: Tammer-Paino Oy, 213–240.

Sulkunen, I. 1989. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen
kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, R., Liikanen, I., Smeds, K. &

Stenius, H. (toim.) 1989. *Kansa liikkeessä*. Vaasa: Vaasa Oy, 157–175.

Tuomaala, S. 2004. *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi – Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Helsinki: Hakapaino Oy.

Tuomaala, S. 2008. *Työteliäksi, miehiksi ja naisiksi – mutta miten? Jatko-opetus 1900-luvun jakautuneessa Suomessa*. Teoksessa Tolonen, T. (toim.) 2008. *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 148–174.

Virta, E. 1949. *Ammatinvalinta maalaisoloissa*. Teoksessa Lahti, H., Lehtonen, V. R. & Virta, E. *Maalaisnuorison ammatinvalinta*. Helsinki: Yhteiskirjapaino Oy, 23–30.